

закладваюцца гendarныя сацыяльныя стэрэатыпы паводзін, вызначаецца гендэрна-ролевая дыферэнцыяцыя, што патрабуе і аб'ектыўнага вопыту са сферы адносін мужчыны і жанчыны. Дадзеная функцыя і рэалізавана ў апавяданнях Івана Навуменкі.

Такім чынам, спосабы выхаваўчага ўплыву дзіцячых твораў Івана Навуменкі, заснаваныя на ўласным вопыце і перажываннях, абсалютна адпавядаюць псіхалагічным асаблівасцям і патрабаванням адпаведнага ўзросту і спраўляюцца з функцыямі, ускладненымі на дзіцячую літаратуру.

Спіс літаратуры

- 1 Л. Исарова. Всегда ли нужна “возрастная специфика”? // Вопросы литературы. 1960. № 9.
- 2 Абрамова, Г. С. Возрастная психология : учебник для вузов / Г. С. Абрамова. – Екатеринбург : Деловая книга, 1999. – 624 с.
- 3 Навуменка, І. Гуканне над верасамі: Аповесці, апавяданні: для сярэд. і ст. шк. узросту / Іван Навуменка. – Мн.: Маст. літ., 2002. – 220 с.

УДК 821.161.3-3*І.Навуменка:821(0):316.72

Т. С. САКОВІЧ
(г. Гомель, ГДУ імя Ф. Скарыны)

ІВАН НАВУМЕНКА І СУСВЕТНАЯ ЛІТАРАТУРНАЯ СПАДЧЫНА: РОЗНЫЯ КУЛЬТУРЫ – АДЗІНЫЯ КАШТОЎНАСЦІ

У дадзеным артыкуле разглядаюцца некалькі апавяданняў Івана Навуменкі, якія ўвайшлі ў другі том збору твораў пісьменніка ў 2013 годзе. У апавяданнях аналізуюцца жыццёвыя каштоўнасці народнага пісьменніка ў цесным параўнанні са светапоглядам іншых сусветных майстраў слова. Персанажы, якія адносяцца да розных культур і эпох, знаходзяць шмат агульнага ў разуменні тых простых каштоўнасцяў, якія патрэбны кожнаму з нас для шчаслівага жыцця.

Калі знаёмішся з творчасцю Івана Якаўлевіча Навуменкі, заўважаеш адну безумоўную асаблівасць яго пісьменніцкага стылю. Апавяданні Навуменкі напоўнены вельмі глыбокім сэнсам, даволі складанымі аўтарскімі думкамі, якія, у сваю чаргу, апісаны прастай прыемнай мовай, у якой няма ні складаных мастацкіх дэталей, ні цяжкіх для ўспрымання сюжэтных ліній. Прастата ў адносінах да сваёй творчасці заўсёды лічылася вышэйшым прафесіяналізмам сярод майстраў розных жанраў. «Прастата – гэта тое, што цяжэй за ўсё на свеце; гэта крайняя мяжа вопытнасці і апошнія намаганні генія» [1]. Да такой высновы прыйшоў у канцы жыцця адзін з найвялікшых прадстаўнікоў мастацтва Леанарда да Вінчы. І калі трымаеш у руках другі том збору твораў Івана Навуменкі, з гэтай цытатай цяжка не пагадзіцца.

З шэрагу кароткіх апавяданняў народнага пісьменніка вылучаецца некалькі ўнікальных твораў, якія адлюстроўваюць адзначаную вышэй асаблівасць пісьменніцкага стылю Навуменкі. Народны пісьменнік пра сябе аднойчы заўважыў: «Мяне называлі лірыкам. Лірык дык лірык... Але я даўно ўжо аддаю перавагу аб'ектызаванай прозе, гэта значыць я валодаю здольнасцю – не толькі я, кожны прызік – угадаць, хто вы... Не трэба забываць, пісьменнік, па сутнасці, той жа самы артыст. Артыст у тым сэнсе, што я магу зразумець вас, другога чалавека, трэцяга...» [2, с. 678]. Сапраўды, спазнаючы ўласны свет і каштоўнасці, беларускі пісьменнік заўсёды імкнуўся спазнаць жыццёвыя каштоўнасці іншых людзей, іншых пісьменнікаў і іх персанажаў і адшукаць, тое, што аб'яднае пісьменніцкія погляды.

Таму, апавяданне Навуменкі «Не хачу быць каралём!» (1989) толькі на першы погляд здаецца чытачу павярхоўным, без схаванага падтэксту. Сюжэт сапраўды просты – герой

аповяду ў сне становіцца на некаторы час сапраўдным каралём Францыі. Ён на троне з каронай на галаве сярод вялікай колькасці прыдворных. Пачуцці, якія авалодваюць ў гэты момант галоўным героем, апісваюцца аўтарам з добрымі ноткамі гумару: «Я сядзеў на залатым троне і трымаў у руках залаты скіпетр – знак каралеўскай улады. Скіпетр нечым нагадваў звычайны сахор, якім вясной выкідваюць зляжалы гной з хлявоў <...> Залатая карона ціснула на галаву. Яна важыла не меней пуда. У аздобленай золатам мантыі было душна, пот ліў з мяне цурком. Абмахнуцца хусцінкай не выпадала – кожны рух і жэст караля павінен быць напоўнены веліччу і грацыяй <...> Нешта кусала ля паясніцы. Пры адной думцы, што пад мантыю залезлі блохі, мяне кідала ў жах» [2, с. 246]. Аднак раскоша і безліч гэтага хараства толькі ўзмацняюць пачуццё адзіноты і чужасці. Менавіта таму кароль знаходзіць суцяшэнне ў лесе, у якім скідае з сябе ўсё каралеўскае ўбранне і тым самым адмаўляецца ад тытула і ўсялякіх ушанаванняў дзеля жмені лясных ягад. У канцы апавядання герой прачынаецца ў сваім доме, на сваёй роднай зямлі.

Што хацеў сказаць гэтым пісьменнік? Яшчэ раз узгадаць сціпласць, якая, як вядома, ўпрыгожвае чалавека, ці сцвердзіць адвечную любоў да роднай зямлі, багацце якой не ў залатых палацах, а ў бязмежных лясах і азёрах? Верагодна, і першае, і другое, тым болей, што ў сваіх высновах аўтар зусім не адзінокі...

У сваім апавяданні Іван Навуменка нездарма месцам дзеяння абірае Францыю і згадвае творчасць вялікага французскага пісьменніка Аляксандра Дзюма. Пасля смерці бацькі пісьменніка маці не змагла даць маленькаму Аляксандру адукацыю і хлопчык рос на прыволлі сярод раскошнай прыроды роднай зямлі. Шмат у чым менавіта яна і паўплывала на бязмежную творчую пладавітасць будучага аўтара «Трох мушкецёраў». Менавіта пра такое жыццё марыў адзін з навуменкаўскіх персанажаў у апавяданні «Жуль Верн» (1959): «На навуку Кірыла налягаў не вельмі і ўрокі вучыў збольшага. Таму ў яго заўсёды было многа вольнага часу, якім ён распараджаўся як хацеў. Я шчыра зайздросціў Кірылу...» [3].

Як і Навуменка, А. Дзюма ніколі не выхваляўся сваімі поспехамі, а пазней і сапраўды легендарнай рэпутацыяй. Калі аднойчы рамеснік крыкнуў яму: «Гэй ты, маркізі!», Дзюма схпіў крыкуна за штаны і падняў яго над парапетам: «Прасі прабачэння, альбо я кіну цябе ў ваду!» Крыкун ад страху пачаў прасіцца. «Добра, – злітаваўся Дзюма і паставіў рамесніка на зямлю. – Я толькі хацеў табе даказаць, што рукі, якія напісалі за дваццаць гадоў чатырыста раманаў і трыццаць пяць драм, – гэта рукі простага рабочага...» [4]. Прывабна тое, што тут мы заўважаем агульнае ў светапоглядзе пісьменнікаў, якія стваралі літаратурныя шэдэўры на розных землях і ў розныя эпохі.

У творах Навуменкі амаль заўсёды вылучаецца прыкметная сувязь роднай літаратуры з неабсяжнай сусветнай літаратурнай спадчынай. У рэцэнзій Аляксандра Лапата-Загорскага «Майстэрства празаіка», апублікаванай у другім томе збору твораў пісьменніка, мы знаходзім наступныя радкі, якія пацвярджаюць моцнае жаданне беларускага аўтара ствараць літаратурныя паралелі: «Ён ведаў, наколькі шматаблічныя эфекты могуць дасягацца ў выпадках, калі тэрытарыяльна звужаны рэгіён пачынае праглядацца пад самымі нечаканымі ракурсамі, калі падзеі, што адбываюцца тут, паўстаюць пабачанымі вачыма розных людзей. Раманныя цыклы А. дэ Бальзака, Ж. Верна, Дж. Голсуарсі, У. Фолкнера – яскравыя прыклады менавіта такога, у мастацкім плане надзвычай перспектыўнага, шматрэзавага прэпарыравання літаратурнай прасторы» [2, с. 680].

Тым самым аўтар імкнецца аб'яднаць розныя народы, розныя культуры з адной толькі мэтай – паказаць, што самыя галоўныя чалавечыя каштоўнасці і якасці адзіныя для ўсіх, і для беларусаў, і для французаў, немцаў і г. д.

Гартаючы старонкі другога тома, знаходзім яшчэ адно апавяданне «З дадаткам» (1974), якое па аўтарскай задумцы мае шмат агульнага з апавяданнем «Не хачу быць каралём!». Па сюжэце бацька раззлаваўся на Сашу, калі даведаўся, на што сын патраціў рубель – купіў

непатрэбныя нікому кнігі. Адну з іх бацька ўсё ж дазволіў пакінуць, не сказаўшы пра кнігу ні адзінага дрэннага слова. Маленькі Саша добра разумеў, што сям'я яго жыла бедна, і грошы бацьку даставаліся няпроста. У краме яму вяртаюць грошы за дзве кнігі-брашуркі, а трэцюю хлопчык усё ж такі пакідае сабе. «Бацька, відаць, адумаўся, што дарма накрычаў на Сашу, грошай не ўзяў <...> нават паглядзіў Сашу па галаве і, закурыўшы, адварнуўся і стаў глядзець у акно» [2, с.19].

Што ж гэта была за кніга, якая так зацікавіла хлопчыка і, верагодна, за выбар якой бацька нават «паглядзіў Сашу па галаве»? Гэта былі «Прыгоды Тома Сойера» амерыканскага пісьменніка Марка Твена. Такім чынам, мы зноў назіраем тонкую сувязь народаў і іх каштоўнасцяў, якую Іван Якаўлевіч ўмела хавае паміж радкоў. І ў чарговы раз выбар беларускага пісьменніка падае на чалавека з сусветным імём у літаратуры, які ў жыцці, тым не менш, быў неверагодна працавіты і сціплы. Аднойчы Марк Твен пабываў у гасцях у пісьменніцы Гарыет Бічэр-Стоў. Калі ён вярнуўся дадому, жонка жахнулася: «Як? Ты быў без каўнерыка і гальштука?!» Ён склаў каўнерык і гальштук у пакет і адправіў яго Бічэр-Стоў з суправаджальнай запіскай: «Прашу прыняць дадатковыя часткі маёй персоны, якія з'явіліся да Вас з візітам» [5].

Навуменкаўскаму Сашку вельмі прыемны вобраз Тома Сойера, галоўнага героя знакамітага дзіцячага твору Марка Твена. З аднаго боку, гэта гісторыя пра жыццё юнага свавольніка, які раз-пораз трапляе ў недарэчныя, а часам і небяспечныя сітуацыі. Але, з іншага боку, гэта цэлы раман пра сталенне хлопчыка з беднай сям'і з маленькага амерыканскага мястэчка, у якім ён знаходзіць сапраўдных сяброў, фарміруе свае ўяўленні аб навакольным свеце, маральных якасцях, гонару, пра дабро, справядлівасць, а таксама подласць і падман. На гэты раз Навуменка праводзіць нябачную паралель паміж падростаючым беларускім і амерыканскім пакаленнем (у адрозненне ад апавядання «Не хачу быць каралём!», дзе акцэнт ўсё ж робіцца на дарослую аўдыторыю). Гэтым пісьменнік падкрэслівае сваю думку пра тое, што нам вельмі важна браць станоўчы прыклад адзін ад аднаго, незалежна ад нашай нацыянальнасці і культуры. Неацэнным жыццёвым вопытам для Сашы стануць старонкі, на якіх ён знойдзе і сваё адлюстраванне – адлюстраванне беларускага хлопчыка, якому ў жыцці метадам спроб і памылак, таксама як і Тому Сойеру, прыйдзеца ўсяго дабівацца самому – і тым самым спазнаць сапраўдную вартасць роднай зямлі з яе бязмежнымі зялёнымі прасторамі, самому пабудаваць дом і ўласнае шчасце. Ці не ў гэтым і ёсць сэнс нашага жыцця?

У апавяданні Навуменкі «Жуль Верн», напісаным ў 1959, галоўны герой з пачуццём асаблівага хвалявання і радасці чытае кнігу класіка прыгодніцкай літаратуры Жуля Верна: «У коміне вые і стогне вецер, і гэта найлепшы акампанемент для чытання. У кнізе таксама шалее акіян, раз'юшаныя хвалі вось-вось перакінуць звязаны на жывую нітку з паламаных мачтаў плыт, на якім бяспаспартныя падарожнікі. Але людзі плывуць. Іх вядзе ў нябачны свет нейкая нястрымная прага да новага, нязведанага, неапісанага. Вось ужо мрояцца ў сінім тумане няпэўныя абрысы далёкага берага. Што гэта? Востраў, мацярык ці, можа, проста міраж знясіленых ад голаду і смагі людзей? Страшна перагарнуць наступную старонку. А што, калі зноў расчараванне, калі новыя сотні міль па салёных, бязлітасных хвалях, без пітва, без яды? <...> За адну ноч можна перажыць некалькі жыццяў. І яны западуць у сэрца водгуллем сваіх радасцей і гора, сваіх узлётаў і падзенняў. Сіняваты зімовы ранак просіцца ў акно, і я развітваюся з героямі Жуля Верна. Я люблю іх, неспакойных бяссрэбранікаў, іх дапытлівы розум і добрае сэрца. Яны адкрылі новы востраў, і іх радасці мне хопіць на тое, каб, паспаўшы якую-небудзь гадзіну, ускочыць бадзёрым і вясёлым» [3].

Гартаючы прыгодніцкі раман, дзе ўсё, здавалася б, проста прыдуманая, беларускі хлопчык знаходзіць шмат рэальнага ў фантазіях французскага пісьменніка. Бо, яму, як і Тому Сойеру, хочацца пабачыць свет такім, які ён ёсць на самой справе: «Нястрымна хочацца зазірнуць за паласу неведомасці, дабрацца да самага кораня рэчаў». Хлопчык уяўляе жыццё бязмежным акіянам, які тоіць велізарную небяспеку і рыхтуе яе «гасцям» неверагодныя выпрабаванні

і цяжкасці, пераадолець якія можна толькі выхаваўшы ў сабе пачуцці адвагі, адданасці, веры і любові да ўсяго жывога.

Здзіўна ўсё ж такі, як па-майстэрску Іван Якаўлевіч змог аб'яднаць жыццёвыя шляхі сваіх беларускіх герояў і герояў з класічных твораў, аўтары якіх жылі і тварылі шмат гадоў таму на іншай зямлі. Сапраўды, у свеце вялікая колькасць народаў і культур, але жыццёвыя каштоўнасці ў нас ўсё ж такі адзіныя, і неацэнныя літуратурныя творы беларускага класіка таму яркае пацверджанне.

Спіс літаратуры

1 Цитаты по авторам [Электронный ресурс] / Леонардо да Винчи. – 2014. – Режим доступа: <http://greatwords.ru/quote/5597/>. – Дата доступа: 29.08.14.

2 Іван Навуменка. Збор твораў : у 10 т. / рэдкал.: С. С. Лаўшук (гал. рэд. тому), А. А. Лукашанец [і інш.]. – Мінск: Мастацкая літаратура, 2013. – Т. 2: 1974–2006. – 2013. – 878 с.

3 Піскун, Л. Агляд творчасці Івана Навуменкі [Электронный ресурс] / Людміла Піскун. – 2014. – Режим доступа: <http://naumenka.goub.org/html/tvor10.html>. – Дата доступа: 09.09.14.

4 Раевская, М. 11 фактов о жизни и творчестве Александра Дюма [Электронный ресурс] / М. Раевская. – 2014. – Режим доступа: <http://mosevichka.ru/mosevichka/2013/07/24/11-faktov-o-zhizni-i-tvorchestve-aleksandra-dyuma-5473.html>. – Дата доступа: 14.08.14.

5 Великие писатели [Электронный ресурс] / Марк Твен. – 2014. – Режим доступа: <http://www.bibliotekar.ru/pisатели/62.htm>. – Дата доступа: 08.09.14.